

HAVEN-OOSTENDE EN ENGELSE AANWEZIGHEID

Van oudsher, zoals we allen weten, zijn er bijna ononderbroken betrekkingen geweest tussen Vlaanderen en Engeland, vnl. met Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende en, natuurlijk, in de tijd van haar opkomst en bloei, Brugge.

Sedert de vroegste tijden is er ook een constante uitwisseling van Vlamingen en Britten allerhande geweest.

In Engeland leefden hele kolonies Vlaamse handelaren en ambachtslieden, w.o. hoofdzakelijk wevers, die er tot relatieve rijkdom kwamen zodat de sociale opstand van Watt Tyler van 1381 zich gedeeltelijk richtte tegen de van hogerhand beschermde Vlamingen tegen wier concurrentie de inheemse lakenbereiders niet opgewassen waren (1).

Zelfs de bekende dichter CHAUCER in zijn "Canterbury Tales" kon nog in de "Nonne Preestes Tale" van de opstandelingen beweren "they wolden any Fleming kille". (2)

Heel wat publikaties zijn gewijd aan de wederzijdse betrekkingen, maar dan vooral aan wat in Engeland zelf plaats vond.

Veel minder aandacht werd besteed aan de Engelse aanwezigheid in Vlaanderen en vnl. op de Vlaamse kust en wat gepubliceerd werd ligt zeer verspreid in zeer diverse gebieden.

Graag wou ik even aantonen dat ook Oostende de Engelse aanwezigheid heeft gevoeld, militair-politiek, economisch en vanzelfsprekend maritiem en dat voor toekomstige vorsers door wellicht nog een opsporingsterrein ligt dat oude gegevens kan aanvullen en nieuwe gegevens zou kunnen bezorgen.

De Engelse belangstelling voor Oostende is ook in de literatuur te bespeuren en alleen over het beleg van 1601-1604 bestaat er een zo ruime Engelse literatuur dat er reeds door onze stadsgenote Suzanne PONJAERT een licentiaatsverhandeling werd over opgesteld onder de titel "The Siege of Ostend (1601-1604) in English literature and in contemporary Books and Pamphlets". Het zeer interessante stuk bevindt zich trouwens in de stadsbibliotheek onder nr. P693-1 van het fonds Ostendiana. (3)

Ik herinner er hierbij aan dat onze confrater Emiel SMISSAERT een zeldzaam stuk terzake van 1602 signaleerde dat de titel draagt "A breefe declaration of that which is happened as well within as without Ostend" (De Plate, 9e jg., nr. 12, dec. 1980, p. 23).

Ook bij heel wat reizigers werd de Engle aanwezigheid hetzij opgeroepen hetzij ontdekt.

Een moderne eigentijdse auteur als Franz HELLENS, een trouw bezoeker van Oostende en van James ENSOR, beschrijft Oostende in 1931 als : "Mi flamande, mi anglaise, par l'aspect, la physionomie, le caractère, Ostende est un univers par l'esprit". (4)

In de vorige eeuw (1815), verklaarde de vriend van Walter SCOTT, Robert SOUTHEY, bij een doorreis door Oostende : "It is surprising how commonly English is spoken and understood". (5)

De Duitse natuurvorser Georg FORSTER constateerde gedurende zijn bezoek te Oostende in 1790, dat de stad precies een Engelse zeestad aan het worden was en dat ieder derde of vierde huis inderdaad door Engelsen werd bewoond. Vandaar, volgens hen, op gebied van zeden en levenswijze, een duidelijke gelijkenis met die uit Engeland. (6)

Wanneer het jaar daarop de beroemde Engelse dichter BYRON te Oostende aankomt, vindt hij klaarblijkelijk de Oostendse meisjes zo aanvallig dat, zoals zijn reisgenoot het meldt, "as soon as he reached his room, Lord BYRON fell like a thunderball upon the chambermaid...". Oostendse liefde op het eerste zicht !

Daarentegen heeft de regisseur van een Engels toneelgezelschap dat in 1815 de Britse troepen te Oostende moet amuseren, slechts een laag idee van de Oostendenaars : "the inhabitants are all crapule", verklaarde hij...

Wat uit die enkele voorbeelden als conclusie elk voor zich zelf en vooral de Oostendenaars, ook mogen halen, het is duidelijke dat Oostende en de Engelsen doorheen de eeuwen mekaar goed hebben leren kennen.

Dit wordt onvermijdelijk wanneer we enkele van de hoogtepunten in de geschiedenis van Oostende even bekijken.

Midden op de Vlaamse kust gelegen, vlak tegenover Zuid-Engeland, is Oostende, vooral na de val van Duinkerken in het midden der XVIIe eeuw, voor de Engelsen de gedroomde invalplaats naar West-Europa, evenzeer voor militaire troepentransporten, als voor economische invalshoek voor hun export.

Lange tijd werd de visserij en de koopvaart door Britse zeeroverij gehinderd en de disputen over de Schotse en Engelse zeerovers zijn niet uit de lucht tot en met de 16e eeuw. De drie zeesteden in het Westen, d.i. Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende moeten zich daar vaak over beraden. Wanneer de dichter CHAUCER, zoals vaak gebeurde in die tijden, met een koninklijke toelating naar Vlaanderen trekt met een lading graan, zegt commentator GARDNER dat dit zeer winstgevend kon zijn - "if one could past the pirates". (7)

De diplomatie van Karel V spendeerde kostbare tijd aan de Schotse piraten en verloor vaak het pleit. (8)

Dit belet niet dat op het einde der XVIIe eeuw de Engelsen te Oost-zelf een voornamelijk rol zouden spelen. Zij waren er een tijdlang baas in de - zij het wat vervallen - havenstad.

Het gaat niet op in het bestek van deze uiteenzetting het beleg van 1601-1604 zelfs maar te beschrijven. Wel mag de nadruk gelegd worden op een typisch Engels gedragsfenomeen : doen alsof ge thuis zijt zonder iemand - de bondgenoot, in casu de Hollanders - te raadplegen.

Door allerlei politieke en militaire vermikkelingen kreeg de Engelse graaf van Leicester het bevel over de Engelse troepen die in 1585 door zijne Koningin Elisabeth naar de Nederlanden werden gestuurd om de strijd tegen Spanje te helpen voeren.

In 1586 gaf Leicester, die in 1586 terug naar Engeland werd geroepen, aan Sir John CONWAY, die toen de Engelse gouverneur van Oostende was, het bevel om eigenmachtig een Admiraliteit op te richten, en kreeg CONWAY van hem de titel van "admiraal over het Vlaamse kwartier". Dit was de zoveelste inbreuk die de Engelsen pleegden op het gezag van hun Hollandse bondgenoot. Er bestonden immers reeds drie Admiraliteitscolleges in het Noorden, terwijl normaliter haven-Oostende onder de Admiraliteit van Zeeland hoorde te ressorteren.

De Oostends-Engelse Admiraliteit zorgde ervoor dat weldra schepen werden opgebracht en behandeld als "goede prijs".

De Staten-generaal van het Noorden waren uiterst verbolgen daarover en verveten onmiddellijk de Engelsen "que toutefois le présent gouverneur d'Ostende s'est avancé de dresser une autre amirauté, apart en la ville d'Ostende, en vertu de certaine commission par lui subrepticement obtenu de Son Excellence devant le département d'icelle vers Angleterre".

Na heel wat geparabel, bevelen en tegenbevelen moest de Engelse Admiraliteit te Oostende opgedoekt worden en kon geconstateerd worden dat de houding der Engelsen -zacht gesproken - in dezen toch niet in een gunstig licht kwam te staan.

Daarmee was Oostende bijna een Engelse admiraliteitsstad geworden... (9)

Na de val van Oostende, in 1604, ondanks een stevige Engelse bijdrage van troepen, zal de haven tot het midden der eeuw een kwijnend bestaan lijden, dat slechts door een planmatig ingrijpen van de Overheid stilaan een nieuw leven kreeg door het geleidelijke aanleggen van een gezonde infrastructuur, die de haven rijp zal maken voor de grote vaart op Indië en China van de Oostendse Compagnie.

De 17e eeuw wordt voor ons land een eeuw van oorlogen, waaraan legers allerhande via Vlaanderen deelnemen. Na de val van Duinkerke, in 1646, nu in Franse handen, kan men de mening van onze kronijkschrijver J.J. BOWENS delen dat "Oostende alsdan de voornaamste Haven was voor de toerusting van eene koninglijke Vlotte en andere Kaep-schepen".

Deze eeuw wordt sterk gekenmerkt door de druk beoefende succesrijke Oostendse kaapvaart op de diverse vijanden.

De oorlogen met Groot-Brittannië waarin we strijdende partij waren, dreven de verliezen der Britten, toegebracht door de Vlaamse kapers, zo hoog op dat in de oorlog van 1656-1660 dat CROMWELL, een blokkadevloot naar Oostende en het intussentijd weer Frans geworden Duinkerke sturen moest. Maar de Vlamingen leden eveneens zware verliezen. Meer dan 350 Vlaamse zeelui zaten op zeker ogenblik in Engeland gevangen, zodat de reders ter kaapvaart van Oostende zelfs verplicht waren in 1657 een speciale steunkas op te richten - de kas van de 2% - om onderhoud en het vrij kopen dezer gevangenen te verzekeren.

Een beroemde Oostendse kaper is bij de slachtoffers : Erasmus DE BROUWER. Hij werd door de Britten op 13 mei 1655 gevangen genomen, na een geducht gevecht. Hij zal echter slechts kortstondig dit lot moeten ondergaan, want in april 1656 is hij opnieuw actief (10).

De zeeoorlog van 1676-68 zag diezelfde uitwisseling van oorlogsgeweld. Noteren we dat in die periode alleen 82 Engelse schepen werden opgebracht te Oostende, zodat we gerust kunnen zeggen dat alles bijeen de oorlogsprikelen ter zee wel naar een drawn tussen Vlamingen en Britten zullen geëvolueerd zijn met vrucht voor beider talenkennis.

De oorlogen beletten trouwens niet dat geregelde handels- en zakencontracten bleven doorgaan, wat normaal was in die tijden, zij dat het gepaard ging met allerlei smokkel- en bedrieglijke praktijken.

Wanneer Oostende-Haven na de jaren 1640 weer bruikbaar werd als handelshaven, ondanks systematische Brugse tegenwerking, kwamen er zich nieuwe expediteurs vestigen die hun correspondenten hadden te Dover : de Engelsens waren er vlug bij en om de 14 dagen arriveerde er een konvooi uit Dover dat bovendien dan nog Spaanse produkten meebracht en invoerde.

In 1631 was het reeds tot een handelsverdrag gekomen met de terug op de Engelse troon geroepen Karel II. Dit blies de vaart op en vooral vanuit Engeland nieuw leven in.

De haven van Oostende diende voor het overbrengen naar de Engelse kust van gezanten en andere prominenten, zoals bv. gebeurde met de Prins de Ligne die 20 augustus 1660 werd afgehaald door twee Engelse oorlogsbodems.

En hier verschijnt een nieuwe activiteit voor de haven : de packet-boats.

Reeds geruime tijd en zeker sedert 1633 hadden de Graven de la Tour et Tassis, postmeesters-generaal van de Zuidelijke Nederlanden, geprobeerd zo regelmatig mogelijk postdiensten met Engeland te organiseren, via Antwerpen en Londen.

Na het Verdrag van Munster dat in 1648 de Schelde sloot voor twee eeuwen en Antwerpen buiten spel zette, organiseerde de Britse Post Office een geregelde dienst van packet-boats tussen Dover en de Vlaamse kust, waarbij vooral Nieuwpoort in den beginne een vorm van monopolie verkreeg, bediend door twee schepen.

Na heel wat getwist, zette een overeenkomst van 1683 de puntjes op de i's - om de dienst der packet-boats te verdelen tussen Oostende en Nieuwpoort, om hen van 1 oktober tot 30 maart tussen Dover en Oostende te organiseren en van 1 april tot 30 september tussen Dover en Nieuwpoort.

Uit een stuk van 1683 vernemen we dat dit gebeurde onder fel protest van Nieuwpoort. Men beweerde te Nieuwpoort dat de haven van Nieuwpoort niet alleen dicht bij Dover lag, maar dat de haven Oostende niet veilig genoeg was ; de loodsboten konden gemakkelijker de rede van Nieuwpoort bereiken om pakketten, koffers en passagiers aan de wal te brengen en bovendien kon men in één getij uit Nieuwpoort Dover bereiken, terwijl men vanuit Oostende twee getijden nodig had wanneer de wind Z-ZW en Z-W zat. Liever, zeggen de Nieuwpoortse zeelui, "in duysent peryckel in zee" te blijven liggen dan te Oostende aan de wal te komen in de duisternis... wegens de zeer slechte verlichting.

Maar in 1689 werd Nieuwpoort definitief verlaten omdat het te dicht bij de Franse grens was komen te liggen door de vrede van Nijmegen van 1678.

Met deze packet-boatdienst zijn heel wat administratieve troubles gevoeld geweest, naar uiteindelijk werd in de 17e eeuw de vaste hand Oostende-Dover-Oostende gelegd. Deze lijn gaf de Engelsen voor eeuwen een regelmatig en geregeld zij het soms geaccidenteerd contact met Oostende en omgekeerd. Een symbool daarvoor is de naam "Oxtende" gegeven in 1707 aan de packet-boat van Dover... De Britse consul te Oostende bezorgde trouwens de aanmonstering en de afmonstering der bemanningsleden der packet-boats.

Rond 1775 ging reeds de ganse posttrafiek vanuit de Duitse gewesten via Keulen-Brussel langs Oostende-Dover.

De huidige maalbootdiensten - de Sea-links - hebben dus een Engels verleden dat tot op vandaag zijn volle waarde en betekenis bewijst (11).

De geregelde Engelse aanwezigheid werd bovendien zonder ophouden gesterkt door de talrijke troepentransporten van Engelse komaf, vooral op het einde der 17e eeuw.

Alleen maar in 1672, in juli, landden 3 regimenten Engelse ruitery op doortocht naar het Engelse leger in Vlaanderen; in september van hetzelfde jaar landden te Oostende en te Nieuwpoort 16.000 man, met hun ganse logistiek en met maar even 240 transportschepen. Onze kronijkschrijver BOUVENS vermeldde dat enkel door de aanwezigheid der talrijke heen en weer trekkende troepen, de bouw van nieuwe kazernen noodzakelijk werd te Oostende.

En zo ging het maar door: Oostende is de haven waar maar steeds opnieuw Engelse legers landen. De optelling zou ons te ver leiden.

Het is echter ook interessant te melden, als voorbeeld van het handelsbelang van onze haven, dat op één dag in 1697 twintig schepen geladen met "koopmanschappen" komende van Ierland en Topham bestemd waren voor Oostende. Op een bepaald ogenblik waren de Engelse militairen zo talrijk dat de kazernes niet meer voldeden en men bij de burgerij diende in te kwartieren. Dit bracht heel wat heibel mee. We kunnen even vergelijken met 1944-45!

Dat de Engelse militairen ook niet steeds rustig waren is een feit dat de gemeenteverheid zware zorgen baarde (12). Wij kunnen niet nagaan of die talrijke militairen te Oostende gezorgd hebben voor de vreugde en 't plezier der Oostendse meisjes, naar als we de verhalen rond Engelse garnizoenssoldaten die van 1678-79 en tot in 1694 te Brugge gelegen waren, mogen geloven, moest de geestelijke overheid met de bisschop vooraan, ingrijpen om de vrouwelijke jonkheid tot voorzichtigheid aan te manen. Dat belette niet dat heel wat huwelijken met die "zo geduchte kettters" werden gesloten, met of zonder dispensatie. Zodat men kon zeggen dat "de familiariteit" tussen Brugse schonen en Engelse soldaten zo groot was geworden, dat het bisschoppelijk verbod tot gemengde huwelijken gewoonweg genegeerd werd en de soldaten overal door Brugse Anglofiële bewonderaarsters op de voet werden gevolgd. (13)

Waren de Oostendse meisjes braver, want over hen lezen we niets dergelijks? Of waren ze de Engelsen al zo gewoon, dat hun anglofilie het melden niet meer waard was?

Wat er ook van zij, de 18e eeuw die zich aankondigt, zal, in tegenstelling met gangbare beweringen, geen ongelukseeuw zijn althans voor Oostende. De eeuw wordt wel doorkruist, zoals de vorige eeuw, door allerlei oorlogsprikelen maar globaal gezien betekende ze voor Oostende voorspoed, handel, nering en zeevaart.

De strijd om de opvolging van de troon van Spanje brak los na het afsterven van koning Karel II, die bij testament zijn staten schonk aan een der kleinzonen van Louis XIV, de hertog Filips van Ansjou.

De Verenigde Provinciën en Engeland weigerden deze stand van zaken te erkennen en gingen over tot een open oorlog met Frankrijk en Spanje.

Oostende zou een der betwistbare plaatsen worden in het oorlogsgebeuren. De Anglo-Bataafse bondgenoten hechten een hoge prijs aan het bezit van de Vlaamse kust. Wegens de moeilijke bruikbaarheid van de haven van Nieuwpoort werd besloten het beleg van Oostende dat in Franse handen was, aan te gaan in juni 1706. Op enkele dagen tijd viel de vesting (6 juli 1706) en begon voor Oostende een Anglo-Bataafse bezetting.

De hertog van Marlborough, die de leiding van het Engels-Nederlands leger had, was bijzonder gesteld op Oostende. Herhaaldelijk werd door de Engelsen erop aangedrongen dat Oostende, bij een definitieve vredesregeling niet door de "Staetse" Hollandse troepen zou bezet blijven.

De reden is duidelijk opgegeven in een vanuit Londen door de Hollandse ambassadeur verstuurd schrijven van 30 november 1706 "dat d' Engelsche natie noyt soude kunnen lijdē dat den Staet guarnisoen in Ostende soude hebben als d'eenighe zeehaven synde van de commercie tussen Brabant en Vlaenderen en Engelandt ; dat oock geen conventie dienaengaende ten opsichte van de commercie de jalousie soude kunnen weghneemen (15).

Wanneer de Hollanders opwerpen dat de Engelsen Oostende moeilijk zouden kunnen verdedigen in geval van "surprise" vanwege de Fransen, antwoorden de Engelsen dat daar wel een goed goeverneur zou aange-steld worden door koning Karel en "dat Engelant altijd wel in staet sal sijn om te bekten dat er ter zee tegen Oostende niets en wierde geentrepreteert". Kortom, met de Engelsen valt er over Oostende niet te praten : zij willen er hun vrije zeg en gang hebben. Het grootste voordeel van de verovering van Oostende voor de Engelsen was te dien tijde voor de Engelse handel, die aldus een ingangspoort had gekregen waardoor de Engelse manufacturen, buiten controle van de Hollanders, letterlijk konden binnenstromen in het heropende afzetgebied der Zuidelijke Nederlanden.

De hollanders zagen dit met leder ogen aan en moesten met grote na-
ijver de steeds toenemende Engelse handel via Oostende gadeslaan.
De Staatse commandant van het bezette Oostende, H. de Caris, zond
o.a. in 1709 en volgende jaren geregeld lijsten van de binnengeval-
len Engelse schepen naar Den Haag, met zijn beklag. (16)

Dit viel trouwens binnen de sympathieën der Zuid-Nederlanders wier
stemming tegenover de Hollanders niet erg warm was. Vooral in de
provincie Vlaanderen vonden de Engelsens veel aanhang, waar de her-
innering levend was aan het eeuwenoude Engels-Vlaams bondgenootschap.

Maar vooral, Oostende en Brugge knoopten nieuwe handelsbetrekkingen
met Engeland aan. Bovendien werden nog in volle oorlog zeer spoedig
opnieuw regelmatige pakketboten ingezet tussen Oostende en Dover.

Langs beide zijden werden onderhandelingen aangegaan over te heffen
invoerrechten die op de Vlaamse handelswaren in Engeland zeer hoog
waren. Toen in het begin van 1708 de Engelsens aandrongen op de uit-
rusting van Vlaamse fregatten te Oostende tot bescherming van de
handel, betoogden de Staten van Vlaanderen dat dit geen zin had,
zolang de tarieven in Engeland niet verlaagd waren. De Vlaamse han-
del naar Engeland moest niet beschermd worden, omdat die er vrij
wel niet was. Maar ... de Engelsens waren er...

Het jaar 1708, dat eigenlijk het grote jaar van de Successieoorlog
is, was ook het jaar van het enorme aantal Engelse troepentranspor-
ten via haven Oostende.

Onder de talrijke transporten kan men vermelden een "nagtige engel-
sche Vlotte", met 8.000 man en de hele logistiek, om het Anglo-Ba-
taafse leger te gaan versterken rond Rijsel, waarbij Leffinge het
grote centrum en de opslagplaats werd van alles wat uit Engeland
en Holland over Oostende naar het leger werd gezonden (17).

Oostende-haven : haven voor Engelse transporten en haven voor Engel-
se import. Dit maakte de talrijke vernielingen aangericht door de
bombardementen van het beleg van 1706 enigszins minder zwaar.

Bovendien kwamen allerlei personaliteiten via Oostende op doortocht :
militairen en diplomaten, w.o. de hertog van Marlborough himself.

De eerste glanstijd van Oostende in de 18e eeuw begon met de vaart
op China en Indië, die institutioneel gevoerd werd, na de eerste
pogingen vanwege privé reders en privé compagnies, door de befaande
Oostendse Compagnie.

De glansrijke resultaten behaald door deze China en Indiëvaart zijn
niet het onderwerp dezer uiteenzetting.

Wel dient zeer duidelijk aangeduid dat ondanks de pogingen aangewend door de Verenigde Provinciën en door de Engelse regering tegen elke vorm van Compagnie in de Zuidelijke Nederlanden, het welslagen van de Oostvaart voor een groot deel mede bewerkstelligd werd door Engelse financiers, kooplui, en zeelieden : Engelse kapiteins met Vlaamse adjuncten, een meerderheid van Engelse supercargo's ; d.i. kooplui aan boord belast met de aankoop der goederen, werden pionnen voor het welslagen.

De eerste uitgerede Oostindiëvaarders van 1715 hadden reeds een Engelse kapitein en een grotendeels Engelse bemanning. Men was wel zo sluw geweest het zgz. opperbevel te geven aan Vlamingen... !

De Oostendse supercargo's waren hoofzakelijk Engels. Van de 52 teruggevonden belangrijke functies werden er 27 uitgeoefend door Engelse, 2 door Ieren, 19 door Zuid-Nederlanders en 4 door Noord-Nederlanders. (17bis)

De "chief" van de eerste Oostendse nederzetting, in Bengalen, was bij de aankomst van het eerste Oostendse schip te Balasore in 1719, een Engelsman, "a runaway English servant", zeggen de Bengaalse documenten bovendien ging hij recruteren onder deserteurs en weggestuurde elementen van de Engelse en Hollandse compagnies (18).

De ontbinding van de Oostendse Compagnie in 1732 belette niet de verdere uitbouw van de haven.

Na een periode van relatieve rust brengt de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748), opnieuw de klassieke Engelse troepentransporten mee.

Bijna dagelijks lopen in 1742 transportschepen uit Engeland in de haven van Oostende binnen, w.o. de beruchte Highlanders van Milord SIMPELE, bijgenaamd 'wilde Schotten', "op hunne aankomst was er eenen grooten toeloop van Volk, omdat zij allegaeder zonder Broeken zijnde ook op eene vrende wijze gekleed waeren"... zegt de kronijk.

Het moet een rumoerige tijd geweest zijn, want onze anders zo gezapige BOUWENS, kan zich niet weerhouden op te merken : "'T is onge-loogbaer, wat baeten en voordeelen die Schepen, benevens de Troepen binnen Oostende en geheel het land bragten, door de menigvuldige onkosten die zij ten alle kanten deden, zoo in het koopen van Goederen als in teeringen, naementlijk in sterke dranken, waer van'er dagelijks binnen Oostende eene uytnemende groote quantiteyt gesletten wierd". Dat moet was geweest zijn...! (19)

Die Engelse soldatenkermis, ten bate van de Oostendse slijterijen, blijft maar duren, met tussendoor zeegevechten met de Fransen die Oostende willen bemachtigen en het als even belangrijk beschouwen als de Engelsen.

Ik wens U geen opsomming te geven van al die oorlogsgebeurtenissen, die een mixture van incidenten, verschijningen voor Oostende-haven van min of meer machtige Engelse vloten, en transporten van materieel, munitie en artillerie omvatten. Het eindigde met een 3de beleg van Oostende door de Fransen, die zo "schonelijk" schoten op de stad dat "de Logt in Vuur en Vlamme scheen te wezen", waarop op 23 augustus 1746, na een belegering aangevangen op 6 augustus, de stad capituleerde.

Na de gebruikelijke onderhandelingen, beëindigd met de vrede van Aken (1748), verliet het Franse bezettingsgarnizoen de stad, "waer over ten allen kanten d'aldergrootste Vreugeteekens gegeven wierden". De kreet van Vivat Maria-Theresia was overal te horen! (20).

De volle Oostenrijkse periode van Oostende kon beginnen : het is geen wonder dat de namen van Maria-Theresia en Jozef II de Oostendse straten sieren. Zij waren weldoeners en grote vorsten. Onder hun gezag werden in de haven allerlei infrastructuurverbeteringen aangebracht, zodat de haven Oostende gereed lag voor grote gebeurtenissen.

Reeds had een nieuwe industrie zich ontwikkeld, deze van de oesterkweek : de firma CLAEYS en Cie legde de eerste bekende oesterputten aan in 1765 en ging hiervoor de levende waar, de oesters, in Engeland halen, te Colchester. Dat de oesterschepen met hun oesters, ook gesmokkelde thee en sterke dranken meebrachten en aldus een supplementaire, zwarte doch Engelse winst maakten, was een aangenaam toemaatje. Die Oostends-Engelse oesters werden met zogenaamde "ventschuiten" doorverkocht tot in Luik, Lotharingen, Trier, Opper-Paltz, Mainz en Straatsburg. De "belle Epoque" zal de bloeitijd worden van de Oostendse oesterteelt die zich dan nog steeds ging bevoorraden in Engeland, o.a. te Burnham, Colchester, Falmouth, Whitstable. (21)

Nochtans mocht onze handelsbalans met Engeland helemaal passief genoemd worden, ondanks de door de Overheid getroffen gunstige toemaatregelen. Er wordt in Engeland veel gekocht o.a. mooie wollen en katoenen weefsels, die in ons land fel gegeerd waren. Vanuit Engeland komen langs Oostende tevens tabaksbladeren, lood, ijzerwaren, en zout binnen, naast koloniale waren als koffie, brute suiker, thee, cacao, rijst, specerijen (22).

De Vierde Engelse Oorlog (1778-1783), die hoofdzakelijk op zee werd uitgevochten en van de grote mogendheden enkel Oostenrijk en Rusland neutraal liet, zou haven-Oostende een bijzondere bloei brengen.

De neutraliteit was immers een geschenk der goden voor haven-Oostende, open voor alle strijdende naties en dus transitoplaats per excellentie voor gans Europa. De neutrale Oostenrijkse en Oostendse vlag dekte bovendien vele schepen die eigenlijk vaarden voor de oorlogvoerende landen.

Een eerste voordeel was het binnenbrengen door de Fransen van gekaapte Engelse prijzen en omgekeerd met eventueel begeleidende zeevechten vóór de haven, waarbij de Engelse oorlogsbodems bijzonder actief waren.

Te Venen had men ingezien hoezeer Oostende zou kunnen profiteren van de neutraliteit en op 16 december 1778 kwam een keizerlijk decreet te Oostende toe, met de toelating om in de Oostendse haven alle Engelse "blouwers" (smokkelaars) te ontvangen en met hen handel te drijven. Tevens kregen de Oostendenaren het recht in hun opslagplaatsen de koopwaren op te slaan die ze nodig achtten, zoals thee, brandewijn, jenever, enz... Maar de geschiedenis leert ons dat dit keer de Engelsen, althans de blauwers Vlissingen boven Oostende verkozen (23). Maar, niets was verloren.

De snuggere Jozef II, geïnspireerd door reeds enkele jaren bestudeerde plannen, ging over op 11 juni 1781 tot het uitroepen van Oostende tot vrijhaven. De uitwerking was bijzonder voordelig voor de haven-traffic.

Reeds vanaf 1775 hadden de Luikenaars via Oostende een ware contrabande van munitie en wapens naar de Amerikaanse rebellen georganiseerd. Toen dit ter ore kwam van de Engelse overheid gingen de poppen aan het dansen en gaf dit zelfs aanleiding tot een ordonnantie over de wapenexport, die over Oostende naar Duinkerke en vandaar naar Amerika ging. Men heeft berekend dat duizenden kg wapens en munitie aldus naar Amerika werden geëxpedieerd. Van 1776 tot 1778 gingen door Oostende 1.155 kanonnen van divers kaliber, 905 steenstukken (kleine kanonnen), 74.000 kanonballen, 29.000 geweren.

De namen van de expeditiefirma's omvatten zeker namen van voorvaderen van huidige nog hier bestaande families ; dit geldt trouwens ook voor de kapiteins van de wapentransportschepen. (24)

Men overwoog toen ook van hogerhand de betrekkingen met Amerika te verbeteren : "Comme les Anglais ont en toute circonstance fort peu de pénagements pour nous, il semble que si d'ailleurs l'intérêt de notre commerce nous y invite, nous pourrions peut être nous rapprocher à présent des Américains", verklaarde de Oostenrijkse gouverneur KAUNITZ op 26 september 1778.

Dit belette echter de haven-Oostende niet om een plotselinge en sterke bloei te kennen ; in 1780 hadden 1560 schepen de haven aangedaan; in 1781 waren het er reeds 2892, daar waar in de vorige jaren het gemiddelde cijfer 414 met moeite werd gehaald (25).

Oostende wordt overrompeld door vreemdelingen die er zich komen vestigen om gebruik te maken van de faciliteiten van de vrijhaven.

De vreemdelingen worden geschat op een 2.000, w.o. het meerendeel Engelsen, daar waar de totale bevolking in 1785 naar 6703 zielen bedroeg. Daardoor ontstond z'on groot tekort aan behuizing dat de stad te klein werd en nood aan expansie had en de huurprijzen van huizen en kamers tot ongelooflijke prijzen stegen. Bovendien konden de talrijke schepen "aller Naties" geen behoorlijke plaats vinden, zodat een tweede bassijn moest gegraven worden.

De kooplui die volgens de pittoreske uitdrukking van BOWERS handelden in de "Blouwerije" moesten daarenboven pakhuizen op de dijkachter de bassijn bouwen.

De bedrijvigheid der Engelsen, vooral in die "Blouwerije" is zeer belangrijk geweest.

Men werkte nl. met wat de Overheid te Brussel noemde "navires masqués", d.i. schepen onder Oostendrijkse of Oostendse vlag naar toebehorende aan vreemdelingen. Het voordeel van de neutrale vlag kon natuurlijk slechts verleend worden aan reders die Oostenrijks onderdaan waren. Men vond er vlug iets op. Het systeem was eenvoudig. De Oostendse baljuw SCHOTTEY, verhaalt in een verslag aan Brussel hoe firma's uit Oostende hun klerken naar Veurne of naar Lo stuurden om er mensen onder een valse naam en met valse papieren het burgerschap te doen geven. Dit gebeurde zelfs met procuraties, waardoor Fransen, Engelsen en Hollanders zonder ooit in de Nederlanden te zijn geweest, tot burger werden verklaard... Volgens SCHOTTEY zouden op 100 stukken er wel 99 in bezit zijn geweest van onderaanen der oorlogvoerende naties. Andere vervalsingstrucs met cognosementen laten toe te varen met allerlei waren naar vreemde havens zoals Londen of Amsterdam (26).

Een sterke groep Engelsen zal trouwens nog na de grote bloeiperiode van de smokkeloorlogen, te Oostende blijven wonen en handelen. Zelfs onder het Frans bewind, bij gelegenheid van de verkiezingen van "Het Vrij Volk" van 20 december 1792 treden ook Engelse kooplieden als kandidaten op. (27)

De Engelse bevolkingsgroep te Oostende bestond uit alle sociale gedingen : kooplui, kramers, ambachtslui allerhande. Het bekende edict van Tolerantie, uitgevaardigd in 1781 door Jozef II, was in oorsprong vooral bedoeld voor de belangrijke protestantse Engelse kolonie te Oostende. En het kreeg zeer spoedig een gunstige respons vanwege de betrokkenen. Op 10 januari 1784 richtten 113 Engelse protestanten een verzoekschrift tot de Oostendse magistraat, waarbij ze hun "trustees ou agens muni de plein pouvoir" aanduiden, nadat deze trustees op 8 januari hadden medegedeeld dat de Engelse protestanten te Oostende een dominee hadden aangesteld en een lokaal hadden aangeduid om hun godsdienst te belijden. Het magistraat antwoordt gunstig op deze suppliek, mits zeker voorbehoud o.a. in verband met klokkengelui, uitzicht der gebouwen enz...

Een kerk zal slechts mogen gebouwd worden wanneer er 100 families zullen zijn. Een kerk werd toen nog niet gebouwd, doch een "chaplain" en een bidplaats werden bijgehouden tot de Napoleontische oorlogen.

Het Engelse leven te Oostende werd nog sterker ingeankerd door de oprichting van een Engelse vrijmetselaarsloge, "The Imperial Lodge of Austrian Flanders", die haar erkenning vraagt op 15 november 1783 bij de "Grand Lodge of England". De brief is ondertekend door tien man, w.o. wellicht twee Duitsers en een Nederlander. Ze bestond dus vóór de Oostendse inheemse Loge "Les Trois Niveaux" (1784). Onder de tien logebroeders vinden we de namen terug van 6 ondertekenaars van de protestantse supplicie ten gunste van de inrichting van de protestantse cultus.

De voorzitter - in maçonnieke termen achtbare meester - is een Schotse protestantse kleermaker, J. DUNDAS. Wellicht gaat het om een loge van kleinburgers.

Op 10 maart 1784 verleende de Engelse "Grand Lodge" een constitutie charter aan de "The Imperial Lodge of Austrian Flanders", die plechtig werd geïnstalleerd te Oostende in de "Ship Tavern", een der Engelse pubs van die tijd.

Naar alle waarschijnlijkheid legde deze loge haar werkzaamheden stil bij het begin van de oorlog van Napoleon met Engeland in 1803. Inderdaad, in een correspondentie van 10 augustus 1810 leren we immers "that this Lodge suspended its meetings at the commencement of hostilities in 1803 when most of the members left Ostend". Dit laatste zinsdeel leert ons tevens zoals de verkiezingen van 1792 dat heel wat Engelsen nog te Oostende gevestigd bleven en er leefden als thuis, zoals de Duitser FORSTER het zegde, tot in de Franse tijd (28). Dergelijke belangrijke bevolkingsgroep kreeg dan ook zuiver cultureel voedsel.

We weten in elk geval dat Engels toneel werd opgevoerd, zeker in 1782, met een stuk van Oliver GOLDSMITH "She stoops to Conquer" (29). Van BOWENS vernemen we dat Engelse toneelvertoningen te Oostende "hunne baeten" moesten vinden, vermits ze lange tijd alhier verbleven.

Onder de namen der confraters van de gilden van St. Andries, "Corps royal des Arquebusiers" vinden we nog in 1791 heel wat Engelse namen (KEITH, CUTLER, WALSH, WENHAM, BELL, DUNCAN, JAMES, O. CONNELL, KIRKPATRICK, SCKET, OVERSTALL, FAGG, PRATT, CHARNOCH, GRAHAM, PERRYMAN, JONES, HUNT, MINTER, DELL, PARKER, MAY, enz...), alles bijeen op een lijst van 120 confraters, 38 Engelse namen, waarvan een derde ook vermeld staan als kooplieden (30).

Naast deze religieus-culturele activiteiten, waaruit de stevige en permanente aanwezigheid der Engelsen blijkt, mogen we naast de Engelse "blauwers" met masqués schepen, dus valse paviljoenen, de echte financiers en zakenlui niet vergeten die een belangrijk deel in de handelsluister van het toenmalige Oostende namen.

De Schot (met jacobieten sympathieën) William HERRIES, te Oostende gevestigd, associeerde zich in 1780 met de Brusselse bankier WAL-KIERS en monopoliseerde met hen de handel van Oostende met China en Indië. Vanaf 1782 bedreven ze de zogeheten driehoeksvaart op slaven uit Angola. HERRIES opende op 15 april 1782 een wisselbank te Oostende, om op 8 juli 1782 een compagnie voor verzekeringen op te richten, een Compagnie d'Assurance de la Flandre Autrichienne !

HERRIES, man van ondernemingen, schoot zelf geld voor aan de Aziatische Compagnie van Trieste en opende aldus een China- en Indiëvaart die enorme winsten opbracht in de periode 1784-1787 (31).

Weldra zal voor Oostende de Franse tijd aanbreken, na enkele periodes en gedurende de Brabantse Omwenteling.

De Engelse aanwezigheid zal praktisch nooit verdwijnen, tenzij sporadisch.

Ze bracht ons zelfs de eerste zeebaden, vermits het opnieuw een Engelsman is, William HESKETH, wiens naam voorkomt op de protestantse suppeliek en op de ledenlijst van de Engelse maçonnieke loge, die in 1784 de toelating verkreeg van Jozef II om een lokaal (une loge ou cabane temporaire) op te richten op het strand om er aan de baders de nodige verfrissingen te verkopen... (32). Hij had reeds het jaar voordien de eerste badkarren op het strand gebracht.

De 19e eeuw wordt de eeuw van Leopold II voor Oostende, naar de Engelsen bleven en zijn nog steeds aanwezig, zij het ook soms te luidruchtig in de Langestraat.

Een stuk bloeiend Oostende verleden heeft in elk geval Engelse fundamenteën.

Walter DEBROCK

- (1) Cf. Dr. F.W.N. HUGENHOLTZ, "Drie Boerenopstanden uit de veertiende eeuw", Haarlem, 1949, p. 74, p. 117
- (2) Geoffroy CHAUCER, "The nonne Presstes Tale" in "The Canterbury Tales", v. 4585-4586
- (3) G. BILLIET, "Uit de bibliografie van Oostende", De Plate, 9e Jg., 4, april 1980, pp. 6-9
- (4) Franz HELLENS, "Trois Aspects d'Ostende", in Tribord, août 1931, nr. 8, p. 9

- (5) Cf. John GHEERAERT, "Vertellingen uit "Het Zeepaardje", Oostende, 1978, passim, diverse citaten uit reisverhalen hier aangehaald.
Cf. ook John GHEERAERT, "Snobs in het Spoor van Wellington", in Dietse Warande en Belfort, 125e jgg. nr. 5, juni 1980, p. 385-90
- (6) G. FORSTER, "Ansichten von Niederrhein, von Brabant, Flandern, etc...", 3 dln, Berlijn, 1794-1804, dl 1, p. 2+ & vg.
- (7) John GARDNER, "The life and Times of Chaucer", New York, 1977, p. 3+
- (8) J. HINNEMAN, "Sprokkelingen uit de geschiedenis van onze betrekkingen met Schotland ten tijde van Keizer Karel", in "Mededelingen van de Marine Academie", boek VII, Antwerpen 1953, pg. 185-215- Ook Ch. PIOT, "La diplomatie concernant les Affaires Maritimes des Pays-Bas, vers le Milieu du XVIIe Siècle, jusqu'à la Trêve de Vaucelles", in Bulletin de l'Académie royale de Belgique, 2e série, t. XL, nr. 12, décembre 1875, pp. 1-52.
Noteer de conclusie : "Les négociations diplomatiques étaient des leurres ... Ce fut le défaut d'initiative et d'action qui perdit notre marine..."
- (9) Dr. J. de HULLU, "De Archieven der Admiraliteitscolleges", 's-Gravenhage, 1924, pp. 36-38 - W. DEBROCK, "De Kaapvaart op de Belgische Kust", in "Mededelingen der Academie van Marine van België", boek IX, Antwerpen 1955, pp. 253
- (10) R. BAETENS, "Organisatie en resultaten van de Vlaamse Kaapvaart in de 17e eeuw" in "Mededelingen van de Marine Academie van België", boek XXI, 1969-1970, pp. 113-114
W. DEBROCK, "Een Mutualiteitskas van de Oostendse Reders ter Kaapvaart, 1657-1766, in "Handelingen van het genootschap, "Société d'Emulation" te Brugge", deel XCVII, (1960), Handzame, pp. 75-77
W. DEBROCK, "Erasmus de Brouwer" in "Neptunus", 3e jgg., nr. 5, mei 1956, pp. 26
- (11) P. DE ZUTTERE, "Les de Vallejo dans les Pays-Bas espagnols et autrichiens", in "Intermédiaire des Généalogistes", nr. 101 en 102, 1962, pp. 5-12. De auteur behandelt de geschiedenis van de packet-boats in het raam van een studie over Michel DE VALLEJO, poolmeester te Nieuwpoort. Ook Albert DE BURBURE de Wesenbeek, in "La centenaire de la ligne Ostende-Douvres 1846-1946, Anvers, z.d., pp. 11-21
- (12) J.J. BOWENS, "Nauwkeurige Beschrijving der Oude en beroemde zee-stad Oostende", Brugge, 1792, Deel 1, pp. 162-166 - C.B.

- (13) J. GELDHOF, "Brugge Huwelyke met Engelse Garnizoensoldaten 1678-1679", in Biekorf, 73e jgg., 1972, pp. 279-282
- (14) A.J. VEENENDAAL, "Het Engels-Nederlandse condominium in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Spaanse Successieoorlog 1706-1716, Utrecht, z.d., pp. 13-14, 40, 74-75, 194.
- (15) A.J. VEENENDAAL, "De briefwisseling van Anthonie HEINSIUS 1702-1720, Deel I, 1706, 's-Gravenhage 1983, p. 699, brief van M. VAN VRIJBERGEN.
- (16) Ibid, p. 723, brief van M. VAN VRIJBERGEN van 14 december 1706, gedagtekend uit Londen.
- (17) BOWENS, op cit., p. 17 en volg.
- (17bis) K. DEGRIJZE, "De Oostendse Chinahandel (1718-1735)" in Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, L. II, 1974, p. 307
- (18) Mis JARJATI RAY, "Ostend East India Company in Bengal during the Reign of Nawab Shuja - Ud-Din-Khan (1727-1739 A.D) - A short Story" in "The Quarterly Review of Historical Studies", Vol. XV, 1975-1976, Number 2, Calcutta, p. 90
- (19) J. BOWENS, op. cit. pp. 102-103
- (20) "Plans et journaux des sièges de la dernière guerre de Flandre, rassemblés par deux capitaines étrangers au Service de la Flandre (d'Illens et Punck) ; Strasbourg et La Haye", 1750, pp. 31-34, met plan. Ook BOWENS op. cit. p. 108-125.
- (21) R. HALEWIJCK en Norbert HOSTYN, "Oostends Oesterboek", Oostende, 1978, pp. 9-II, 35 volg.
- (22) H. COPPEJANS-DESMEDT, "Bijdrage tot de studie van de gegoede Burgerij te Gent in de XVIIe eeuw", Brussel 1952, pp. 34-35
- (23) J.J. BOWENS, op. cit., p. 156
- (24) Albert de DURLODOT, "Les Ports d'Ostende et de Nieuport et les Fournitures d'Armes aux insurgents Américains (1774-1782), in "Mededelingen van de Academie van Marine van België", boek VII, 1953, z.d., pp. 141-156
- (25) H. Van HOUTTE, "Histoire économique de la Belgique à la fin de l'Ancien Régime", Gent, 1920, pp. 347-352
- (26) L. RONKARD, "Les Répercussions de la guerre américaine d'indépendance sur le commerce et le pavillon belges", in "Mededelingen van de Academie van Marine van België" boek VII, 1953, pp. 51-90, vnl. pp. 60-62
- (27) E.N., "De verkiezingen van "Het Vrij Volk" van Oostende 1792", in Biekorf, 1971, 72e jgg, pp. 55-56

- (28) Résumé van een briefwisseling met de Grand Lodge of Scotland, ons medegedeeld door Lic. Hugo de Schamphelleire, een der huidige specialisten van de maçonnieke geschiedenis.
Protestanten : J. DE SAET, "Le culte protestant à Ostende en 1784", in Annales de la Société d'Emulation de Bruges, vol. 80, jgg. 1937, pp. 46-50
- (29) W. SCHRICKX, "Oliver Goldsmith's She Stoops to Conquer at Ostend in 1782", in Studia Germanica Gandensia, IX, 1967, J. BOWENS, op. cit., pp. 176-177
- (30) "Den Costendschen Weg - Wijzer dienende voor 't Jaer O.H. MDCCXCIV (1794)", tot Costende, P. Scheldewaert, Kapellestraat
- (31) H. LUETHY, "La Banque Protestante en France, de l'Edit de Nantes à la Révolution, Parijs, 1959-1961, deel I, pp. 647 en vlg. J. BOWENS, op. cit., pp. 179- en vlg.
- (32) Yvonne du JACQUIER, "Ostende et Spa", La Hulpe, 1965, p. 19 en 21. - Daniël FARASYN, Historiek van de eerste gebouwen langs de Oostendse zeedijk 1830-1878, De Plate, Costende 1979, p. 3.

BOEKBESPREKING : HULDEBOEK ANDRE BONNEZ

In de "Heembibliotheek Bachten de Kupe" verscheen als nr 23 een huldeboek gewijd aan de grote heem- en volkskundige ANDRE BONNEZ. Ten posthumen titel (+ 26 oktober 1978)

Het bevat 284 blz. Geïllustreerd. 24 x 17 cm. Prijs : 750 fr. + 31 fr. port. Rek. nr. C68-0815730-84 van de Heenkring Bachten de Kupe, p.a. A. Dawyndt, Knollestraat II- Eggewaartskapelle - 8480 Veurne.

Wijlen dr. J. Weynen schreef over André Bonnez : "Deze landbouwer met glashelder boerenverstand is tegelijk een heenkundige en volkskundige van de beste soort. Wie kent het boerenleven, de hoevebouw, de oude landbouwgebruiken "op de streke" zoals hij?"

Geweven rond het leven van André Bonnez verschenen merkwaardige bijdragen over zijn werk als vorser en zanter inzake volksgebruiken en -gewoonten. Dat ingekaderd met artikels als "Een bakhuis uit Watou in het Provinciaal Openluchtmuseum te Bokrijk" door conservator Mark Laenen. "Een onvoltooid gesprek met André Bonnez" van wijlen pastoor-conservator L. Vanheule (volkskundige gebruiken in het boerenbedrijf over paarden, koeien, kalveren...) Deze studie is in het dialect van Izenberge en Stavele geschreven, voorzien van 110 voetnoten. Ere-gemeentesecretaris R. Lansweert heeft een schatkamer van gegevens door André Bonnez verzameld met commentaar weergegeven. De oudste zoon Guido Bonnez haalt herinneringen op van zijn vader. Marcel Messiaen diept in het leven van de boer en heenkundige André Bonnez. Aangevuld door R. Blondeau met "In memoriam André Bonnez " van Stavele (1906-1978). A. Dawyndt beschrijft zijn ervaringen met André Bonnez. Een korte studie over boeren, landpacht en tienden te Proven, Stavele en Haringe op het einde van de 18e eeuw door F. Denys vult het wetenschappelijk opzet van dit huldeboek aan. Het is een zeer waardevol boek dat meer dan zijn geld waard is. Het is een naslagwerk voor de heem- of volkskundige. André Bonnez heeft met zijn werk de Westvlaamse woordenboeken : "Het Westvlaamsch Idioticon" van De Bo en "Loquela" van G. Gezelle aangevuld. Wie tevens houdt van biografieën zal zeker zijn gading vinden.

Marcel MESSIAEN